

Reform af ungdomsuddannelserne

Tilbage til en kontant sortering: "Vi slukker nogle unge menneskers drømme"

Reformen af ungdomsuddannelserne cementerer en lagdeling og et hierarki mellem ungdomsuddannelser, der vil gøre det sværere at blive mønsterbryder. De skærpede karakterkrav bliver en effektiv sorteringsmaskine, men hvorvidt reformen vil føre til mere ulighed, er fortsat et åbent spørgsmål.

Af **Marie Bille**

”Et stort eksperiment.” Sådan beskriver lektor i professions- og uddannelses-sociologi på SDU, Jakob Bøje, som det første regeringens bebudede reform af ungdomsuddannelserne, der med undervisningsminister Mattias Tesfayes egne ord ”lægger en stang dynamit” under den trappe, der i årevis har skullet føre de unge længere op ad uddannelsesstigen fra folkeskolen til gymnasiet og universitetet, og som er blevet anset som den mest eftertragtede – og også prestigefulde – uddannelsesvej. Nu er visionen stik modsat, at flere skal bruge hænderne som håndværkere, og færre skal sidde med hovedet i bøgerne på universitetet, og sorteringen af de håbefulde unge bliver med øgede karakterkrav rykket frem.

”Det er svært at have helt klare svar på, hvad konsekvenserne af reformen bliver. Der er nogle gode takter, og der er også nogle problemer og udfordringer. Og nogle dilemmaer,” siger Jakob Bøje. Dem kommer vi tilbage til.

Helt overordnet markerer reformen et nybrud i tænkningen om uddannelse, og hvad vi skal bruge den til i samfundet.

Reformudspillet præget af en ”økonomisk arbejderistisk logik”

Den tidligere uddannelsespolitik, ført i samarbejde mellem De Radikale og Socialdemokraterne, havde nogle langt mere ”vidtløftige idéer om social mobilitet og dannelse,” påpeger Jakob Bøje. For 10 år siden nedsatte den tidligere radikale uddannelses- og forskningsminister, Sofie Carsten Nielsen, fx et ’Mønsterbryderkorps’, for at flere børn fra lavtuddannede hjem skulle få en videregående uddannelse.

”Det er ikke længe siden, vi havde et mål om, at 25 procent af en ungdomsgeneration

skulle have en lang videregående uddannelse. Vi troede, vi skulle være et videnssamfund. Nu er melodien skiftet,” siger Jakob Bøje og uddyber:

”Den er skiftet til, at vi skal tilbage til et slags produktionssamfund, hvor vi mangler unge i erhvervsuddannelserne og på professionsuddannelserne. EPX’en og karakterkravet på 6 til STX og HHX er greb, der skal sikre, at de unge ikke farer vild i en gymnasieuddannelse, men relativt hurtigt og effektivt bliver kanaliseret hen til erhvervsuddannelserne eller professionsuddannelserne og dermed de fag, hvor samfundet har brug for arbejdskraft.”

Samlet ser forskeren en populistisk retorik, der taler en arbejderistisk ”logik” frem i reformudspillet.

”Arbejderisme er jo en slags populisme, og den er meget diskursiv og forførende,” siger Jakob Bøje.

”Du gør dig til den lille mands eller ’arbejderens’ fortaler, mens du i virkeligheden fastholder nogle strukturer og et samfund, der effektivt skiller fårene fra bukkene. Og det gør man med reformen. For eksempel ved at de unge skal have et karaktergennemsnit på 6 for at komme ind på STX eller HHX. Målet er i den forstand at fastholde de unge i de stationer, de kommer fra.”

Uddannelse som sorteringsmaskine: Tilbage til en tidlig og kontant sortering

De gode takter i reformen er ifølge Jakob Bøje, at man begynder at adressere de unge, som i dag tager en gymnasieuddannelse uden nødvendigvis at få så meget ud af den i form af karakterer, der kan føre dem videre i uddannelsessystemet. For nogle af dem er nok bedre tjent med en erhvervsuddannelse.

”Gymnasierne har nok lidt for ukritisk optaget unge og udråbt sig selv som en succes uden at tage rigtigt ansvar for dem,

der ikke får så meget ud af deres tilbud. En del unge flakker rundt i det system. Bourdieu ville sige, at de lider under en senere og mere uigennemskuelig sortering, frem for en tidlig og kontant,” forklarer Jakob Bøje, der refererer til den franske sociolog Pierre Bourdieu (1930-2002), der viste, hvordan uddannelsessystemet fungerer som en ’sorteringsmaskine’ – også på trods af idealer om lighed og social mobilitet.

Jakob Bøje ser reformen som en slags tilbagevenden til en tidlig og kontant sortering med karakterkravet, der effektivt vil forhindre unge med karaktergennemsnit på under 6 fra folkeskolen i at komme på STX og HHX. Men cementeringen af den ulige adgang til de klassiske gymnasiale uddannelser er nu pakket ind i retorik og en diskurs om et gymnasium og et ’festligt uddannelsesmiljø’ for alle på den nye EPX.

”Reformen strider på den måde mod nogle forventninger om lighed og demokrati, som vi har udviklet gennem mange år. Vi cementerer en lagdeling med sådan en reform. Det anfægter et eller andet i mig,” siger han.

”Selvom jeg også godt kan se problemet i, at du har nogle unge, som tror, de skal være noget, som de har meget små chancer for at blive. Alligevel er det ligesom en cementering af et ulige samfund, hvor vi slukker nogle unge menneskers drømme. Jeg tror godt, man kunne have adresseret problemet anderledes end gennem tvang, hierarki og skel.”

Unge valg af ungdomsuddannelse skal være drevet af interesse

At karakterkrav ikke er den rigtige vej at gå, er professor og ph.d. ved SDU, Ane Qvortrup, enig i. De unges fordeling på ungdomsuddannelse bør, i stedet for at ske på baggrund af karaktergennemsnit, være drevet af den unges interesse. Ane Qvortrup henviser til et stor forskningspro- ➤

jekt, TrivselsLUP, hun står bag, der giver detaljeret indblik i nye elevers oplevelse af overgangen til og den første tid på en ungdomsuddannelse. Undersøgelsen, hvor der deltager mere end 12.000 elever fordelt på 100 ungdomsuddannelser i hele landet, viser både, at eleverne selvfølgelig har forskellige interesser, og at elevernes faglige trivsel afhænger af deres begrundelse for at vælge gymnasiet. Samtidig viser undersøgelsen, at en del elever efterspørger en mere praktisk undervisning i gymnasietiden. 26 procent af eleverne på STX efterlyser flere praktiske opgaver, mens 33 procent efterlyser flere praktiske eksempler i undervisningen, forklarer Ane Qvortrup.

"Det er imidlertid vigtigt, at unge, som vælger ungdomsuddannelse med udgangspunkt i deres interesser, trives bedre end unge, der vælger med henblik på, hvad de 'skal blive'," siger Ane Qvortrup.

Derfor bekymrer det hende, at de tre profiler, STX'en, HHX'en og så EPX'en, bliver præsenteret forskelligt. Hvor STX'en og HHX'en repræsenterer udforskningen af et interesseperspektiv – 'til dig, der godt kan lide at arbejde med faglig teori', eller 'til dig, der interesserer dig for økonomi og kom-

munikation' – så præsenteres EPX'en som en ungdomsuddannelse, der orienterer sig mod bestemte håndværksmæssige erhverv og velfærdsprofessionerne.

"Lige nu er jeg lidt nervøs over, at de to første er interesseorienterede, mens EPX er anvendelsesorienteret og rettet mod noget, den unge skal bagefter," siger Ane Qvortrup.

Ane Qvortrup så hellere, at alle tre uddannelser blev præsenteret sideordnet med et fokus på de unges forskellige interesser.

"Og det siger jeg, både fordi jeg ved, at det påvirker de unges faglige trivsel positivt, hvis de vælger uddannelse med udgangspunkt i deres interesser, men også, fordi vi skal passe på med at få signaleret, at man med EPX'en skal låse sig fast på et bestemt erhverv," siger hun.

Hvis man i stedet præsenterede tre ligestillede, interessebårne veje, altså enten 'pædagogik, sundhed, håndværk' på EPX, 'kommunikation, økonomi og IT' på HHX, og 'de almene videnskabelige fag' på STX, ville de unge være differentieret efter valg, der er funderet i deres interesser.

"Og derfor burde man også turde sige, at der ikke skal være nogen karakterforskel.

Fordi vi gerne vil differentiere ud fra interesse og ikke ud fra karakterer," siger Ane Qvortrup.

Karakterkrav modarbejder målet om at give de praktiske fag højere status

Ifølge Jakob Bøje er det som udgangspunkt også positivt, at man med reformen og EPX rent faktisk forsøger at gøre noget ved udfordringen med at rekruttere til erhvervs- og professionsuddannelserne. Det er vigtige uddannelser og fag, som ikke fortjener den lave status og tiltrækning, de aktuelt har, påpeger han.

"Men måden, man gør det på, er ikke god. Det sker gennem tvang, opdeling, hierarki og meget stærk styring af uddannelser. I stedet for fx at gøre arbejdsvilkårene i velfærdsfagene mere attraktive og sikre et stabilt udbud af praktikpladser på erhvervsuddannelsesområdet," siger han.

Det virker paradoksalt, at regeringen på den ene side gerne vil tale erhvervsuddannelserne og professionsuddannelserne op, men samtidig indfører en struktur, der så tydeligt markerer et hierarki mellem uddannelsesvejene. Et af de skarpeste kritikpunkter af

Hvem er de unge, der ikke kan komme på STX og HHX efter reformen – og hvordan går det dem i dag?

Anders Hjorth-Trolle er ph.d. i sociologi og forsker hos ROCKWOOL Fonden. Han arbejder særligt med ulighed, social mobilitet og uddannelsesforskning og har gennem en række analyser undersøgt mulige konsekvenser af reformen af ungdomsuddannelserne. Her er de vigtigste tal.

9.700

"Vi har kigget på alle elever, der startede på de treårige gymnasieuddannelser i 2023, og regnet på, hvor mange som ikke ville komme ind, hvis vi erstatter det nuværende adgangskrav med et karakterkrav på seks. Det er knapt 10.000 elever. Det er mange. Det

svarer til 23 procent af dem, der kommer ind på gymnasiet i dag. Så hvis vi forestiller os en gymnasieklasse, vil hver fjerde eller femte elev ikke kunne sidde der i fremtiden."

"Zoomer vi ind og ser på bestemte grupper af elever, som startede på en gymnasial uddannelse i 2023, og på, hvor stor en

andel af dem, der med det nye karakterkrav, ikke ville kunne komme ind, så ser vi, at karakterkravet rammer drenge, elever med ikke-vestlig baggrund og elever fra uddannelsesfremmede hjem forholdsvis hårdere end andre elever."

Drenge rammes 1,4 gange hårdere end piger

"Af alle de drenge, der i 2023 startede på en gymnasial uddannelse, vil cirka 28 procent ikke komme ind med det nye krav. For piger er tallet 19 procent. Det svarer til, at kravet rammer drenge 1,4 gange hårdere, end det rammer piger."

Elever med ikke-vestlig baggrund rammes dobbelt så hårdt

"40 procent af de elever med ikke-vestlig baggrund, der startede på en gymnasial uddannelse i 2023, vil ikke kunne komme ind med det hævdede karakterkrav. Det gælder for 20 procent af alle andre elever. Elever

reformen handler netop om, at de forskellige karakterkrav sender et signal til de unge om A- og B-ungdomsuddannelser, hvor EPX'en vil få lav status som 'opsamlingscentral' for de unge, der ikke har snit til at komme ind på STX eller HHX. Et signal, der risikerer at modarbejde intentionen om at give erhvervs- og professionsuddannelserne højere status.

Jakob Bøje peger på, at man inden for forskningen har forskellige indikatorer til at vurdere et erhvervs status. Det kan være ting som løn og karaktergennemsnit og graden af specifik og videnskabelig viden.

"For at få høj status som et erhverv eller social gruppe skal man typisk kunne benytte sig af den mekanisme, som Max Weber i sin tid formulerede som 'den sociale lukning'. Man skal kunne 'lukke sig' om sig selv og blive en lille elitær gruppe. Det kan man gøre på mange måder, men den klassiske er kravet om uddannelse og karaktergennemsnit. På den måde bliver kravet om et højt gennemsnit en klar indikator på et fags status," siger han.

Også ifølge Ane Qvortrup kan de forskellige karakterkrav ende med at få negative konsekvenser, der modarbejder intentionen om at give de praktiske fag højere status.

"Det er imidlertid vigtigt, at unge, som vælger ungdomsuddannelse med udgangspunkt i deres interesser, trives bedre end unge, der vælger med henblik på, hvad de skal blive."

Ane Qvortrup

"Det virker virkelig modsatrettet," siger hun.

Data fra Ane Qvortrups forskning viser, at nogle elever bruger deres karaktergennemsnit som argument for valg af uddannelse i den forstand, at har man et højt snit, vil man gerne 'udnytte det'. Det kan ende med at få den utilsigtede konsekvens, at de dygtigste elever vil fravælge EPX og erhvervs- og professionsuddannelserne på baggrund af de forskellige karakterkrav. Det vil i sidste ende smitte af på de erhvervs- og professionsuddannelser, som EPX'en retter sig mod.

"Min bekymring er, at vi kan miste nogle af de elever, der har stort talent, og samtidig en interesse inden for det professions- og erhvervsrettede. Alene fordi de tænker, at 'når jeg har karakteren til det andet, må jeg hellere gå den vej'. Og fordi de tænker, at det bedste er at udnytte hele det karaktergennemsnit, de har opnået, så de ikke 'mister den indsats', de har ydet," siger Ane Qvortrup.

Dilemmaet: Skal vi skabe lighed i toppen eller lighed i bunden?

Spørgsmålet om de forskellige karakterkrav på henholdsvis 6 til STX og HHX og 2 til >

med ikke-vestlig baggrund rammes altså dobbelt så hårdt."

44 procent af uddannelsesfremmede elever

"Karakterkravet rammer elever, hvis forældre har en lav uddannelse, dobbelt så hårdt, simpelthen fordi de elever ofte har lavere karakterer. 44 procent af de uddannelsesfremmede elever, der i dag går på gymnasiet, vil blive ramt. Det gælder for 22 procent af de elever, hvis forældre har en kompetencegivende uddannelse."

Geografisk ulighed

"Et øget adgangskrav vil også bide noget hårdere i udkantkommunerne end i bykommunerne. Simpelthen fordi de unge i byerne får højere karakterer. Årsagen er en lang sociologisk historie om forældre, ressourcestærke miljøer og social adgang til uddannelse. De kommuner, hvor flest unge vil blive ramt af adgangskravet, er samtidig de kommuner, hvor færrest i forvejen tager

på gymnasiet. Hver tredje elev på Lolland vil ikke kunne komme på STX og HHX, mens det samme kun gælder hver ottende elev i Gentofte. På den måde kan vi sagtens sige, at vi får øget den geografiske ulighed i adgangen til STX eller HHX."

"Men nu taler vi rigtig meget om det, de unge mister, og ikke om det, de får – nemlig den nye EPX. Det kan sagtens blive federe at være ung på Lolland efter reformen. Men hvis EPX bliver en – for nu at bruge fagtermen – fis i en hornlygte, så bliver det kun mere nederen at bo på Lolland som ung."

Drenge og indvandrere bliver ramt hårdest, når mundtlig engelsk ikke længere tæller med

"Nu har man truffet et valg om, at mundtlig engelsk ikke skal være lovbunden prøve længere. Så den karakter skal ikke tælle med. Når vi ikke tæller elevernes mundtlig engelsk-karakter med længere, bliver drengene ramt næsten tre gange hårdere end pigerne, nemlig 2,8 gange hårdere, og

indvandrerne og efterkommere bliver ramt 2,6 gange hårdere end etniske danskere i forhold til at opnå et karaktergennemsnit på 6. Det gør de dels, fordi mundtlig engelsk er deres stærkeste fag, men også, fordi de grupper mest ligger nede omkring 5-6 i karaktergennemsnit og er på vippen til at komme ind eller ud."

Elever med et snit på 5

"Unge med et snit på 5 fra folkeskolen vil ikke kunne komme ind på STX og HHX efter 2030 efter den nye regel. Af de elever, der i dag starter på en gymnasial uddannelse med et gennemsnit på 5, ved vi, at 70 procent af dem ender med en studentereksamen. Og af de 70 procent går cirka 70 procent videre og får en videregående uddannelse. Så vi ender med, at omtrent halvdelen af dem, som i dag starter med karakterer omkring 5, ender med en videregående uddannelse. Det kan være alle typer af uddannelse, der kræver en studentereksamen."

"Det nye er, at man med denne reform bruger tvang og stram styring og helt klart går efter en idé om 'lighed i bunden' og 'ulighed i toppen'."

Jakob Bøje.

EPX har været et af de vigtigste kritikpunkter, når det kommer til konsekvenserne af reformen. Vil det i sidste ende bidrage til større ulighed i uddannelse?

Svaret er dog ikke så enkelt. For det kommer an på, hvad vi mener med lighed i uddannelsessystemet, forklarer Jakob Bøje.

"Reformen betyder, at unge med anden etnisk baggrund end dansk, unge fra udkantssområder, 'late bloomers' og økonomisk svagere grupper får sværere ved at komme på STX og HHX. De vil med reformen blive kanaliseret i retning af de erhverv, hvor vi mangler hænder. Men spørgsmålet er, hvor mange af dem der i det eksisterende system formår at opnå social mobilitet? Og hvor mange vandrer sådan lidt hvileløst rundt og

har svært ved at genkende sig selv, finde deres plads og blive mønsterbrydere?" siger Jakob Bøje.

Han påpeger, at spørgsmålet om lighed udgør et dilemma, der præger både reformen og uddannelsespolitikken generelt, og bruger begreberne 'lighed i toppen' eller 'lighed i bunden', med henvisning til professor emeritus ved Roskilde Universitet, Christian Helms Jørgensen, der har udviklet begreberne.

Går man efter 'lighed i toppen', satser man på et ungdomsuddannelsessystem, som principielt giver alle unge lige adgang til de højere videregående uddannelser og muligheden for at blive læger, jurister og statskunds-kabere. Men, påpeger Jakob

Bøje, den lighed kommer vi ikke til at opnå alligevel i virkelighedens verden. Så i stedet kan vi lave et, måske mere realistisk, uddannelsessystem, som sigter mod 'lighed i bunden'. Hvor vi forsøger at løfte også de svageste grupper ind i uddannelse. Hvor vi med hård styring prøver at forhindre, at unge farer vild og tror, at de skal være noget, de slet ikke har kompetencerne til.

"Det nye er, at man med denne reform bruger tvang og stram styring og helt klart går efter en idé om 'lighed i bunden' og 'ulighed i toppen'," fastslår Jakob Bøje. ●

Ane Qvortrup er professor og leder af Center for Gymnasieforskning på SDU.

Jakob Bøje er lektor i professions- og uddannelsessociologi på SDU.

Læs mere på gymnasieforskning.dk

- Reformarbejdet 2017/2018 i de gymnasiale uddannelser: Ane Qvortrup.
- Gymnasireformen og udfordringer – med fokus på naturfagene og matematik: Helle Mathiasen.

Late bloomere og mønsterbrydere

Hvordan klarer eleverne, der har et snit på under 6 med fra folkeskolen, sig rent karaktermæssigt på de gymnasiale uddannelser? Det har Anders Hjorth-Trolle og Rockwool Fonden ikke selv undersøgt, men han henviser til en rapport fra DEA, 2024: *Karakterkrav på gymnasiale uddannelser – holdninger og perspektiver*.

Her fremgår det, at mellem 20-25 procent af eleverne med et snit på under 6 fra folkeskolen opnår et karaktersnit på 6 eller over i gymnasiet. Kun ganske få elever formår at løfte deres snit til over 8. I 2023 var det 3 procent.

"Det er altid et trade-off. Vil vi drive en gymnasieskole, der får hele talentmassen med og giver chancen til alle potentielle *late bloomers* og mønsterbrydere, som måske først blomstrer op og finder deres vej i gymnasiet? Velvidende at 75-80 procent af de elever, der i dag har under 6 i gennemsnit fra folkeskolen, også ender med et snit på under 6 i gymnasiet – og måske havde fået

mere ud af at gå på en anden ungdomsuddannelse. Det vil altid være en afvejning, for det koster mange penge at give alle chancen. Og det koster måske også på fagligheden."

Styrker klasseskel?

"Hvis vi udelukkende ser på STX og HHX, er billedet rimelig entydigt. Med det øgede karakterkrav får vi forstærket nogle allerede eksisterende skel mellem elever, og det bliver sværere at være mønsterbryder. Karakterkravet kommer til at øge uligheden mellem dem, der kan få den slags gymnasiale uddannelse, og dem, der ikke kan få den slags uddannelse. Og det har også en kæmpe geografisk dimension. Det betyder, at gymnasierne vil blive mere homogene. Altså, de kommer ikke til at være lige så blandede med hensyn til køn, men mest af alt bliver de også mindre blandede med hensyn til etnicitet og socialøkonomisk baggrund."

Men øges ligheden måske samlet set?

"EPX'en er den helt store joker. For reformen kan samlet set godt sænke uligheden, fordi der også kommer noget andet, nemlig EPX'en. Man kan sagtens forestille sig, at masser af unge, som efter reformen ikke kan komme på STX eller HHX, måske higer efter sådan et EPX-agtigt tilbud. Og måske ville de ellers ikke have fået nogen uddannelse. For unge på 16 år er ikke klar til at vælge, om de skal være plastsvejser eller malere. Men nu kan de faktisk tage en EPX, som ikke giver dem oldtidskundskab, dansk på højniveau og højskolesang lige i hovedet, men hvor de også kan arbejde med hænderne, indtil de finder deres rette hylde. Og have et ungdomsliv imens. Det kan jeg godt se noget ræson i. Om det kommer til at virke, vil vi få at se. Men hvis det virker, og hvis det virker så godt, som de håber på, er der ikke noget, som tilsiger, at reformen skulle skabe mere ulighed i uddannelse samlet set." ●

BOOK EN PH.D.-STUDERENDE

Vil du inspirere dine elever med forskning og fremtidsmuligheder? Og vil du vise dem, hvordan det, de lærer, kan løse udfordringer fra virkeligheden?

Book et gratis besøg af en ph.d.-studerende fra DTU, og få aktuel forskning leveret direkte til klasselokalet.

Den ph.d.-studerende fortæller om sin vej fra teenagetid til forskningsliv, deler karrierelæring og inspirerer eleverne med levende forskning fra sit felt.

Vores passionerede ph.d.-studerendetilbyder en lang række oplæg, der passer til fagene biologi, bioteknologi, fysik, geovidenskab, kemi, matematik, naturgeografi, samfundsfag og teknologi.

Læs mere og book på:

dtu.dk/phd-besoeg

